

8. Онаць О. М. Інноваційні технології в управлінській діяльності керівника опорного закладу освіти в підручнику для менеджера. *Проблеми сучасного підручника*, 2018. Вип.2 с. 287-297.

9. Онаць О. М. Концептуальні засади організаційних механізмів і технологій громадсько-державного управління загальноосвітніми навчальними закладами: посібник. К.: Видавничий дім «Сам», 2017. 64 с.

10. Правове забезпечення інноваційного розвитку в Україні. URL: https://minjust.gov.ua/m/str_13958 (дата звернення: 25.08.2020).

11. Проект закону «Про Стратегію сталого розвитку України до 2030 року». URL : http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/JH6YF00A.html (дата звернення: 25.08.2020).

12. Сабадаш Ж.Ф. Сучасні технології управлінської діяльності керівника закладу освіти. *Актуальні проблеми психології в закладах освіти. Криворізький державний педагогічний університет*. URL: journal.kdpu.edu.ua > psychology > issue > download (дата звернення: 25.08.2020).

УДК 373.5.091.12-051

Нетребя М.М.,
Ровенська Ю.В.

ОРГАНІЗАЦІЙНО-МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ ДІЯЛЬНОСТІ КЛАСНОГО КЕРІВНИКА У ЗАКЛАДІ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ В УМОВАХ НОВОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ШКОЛИ

Анотація. У статті досліджено організаційно-методичні засади діяльності класного керівника в сучасних умовах. Сформульовано основні завдання та цілі діяльності класного керівника; розглянуто стилі педагогічного керівництва в дослідженнях К. Левіна; приділено велику увагу роботі з батьками та родинами учнів. Зазначено зміни, які відбуваються в новій українській школі. Проаналізовано проблеми, що повстають в процесі класного керівництва у зв'язку зі змінами у сучасному закладі освіти. Вказано причини цих проблем та повільного впровадження інноваційних технологій в діяльність класного керівника. Визначено шляхи подолання проблем у процесі класного керівництва.

Ключові слова: класний керівник, суспільство, родина, стиль керівництва

Постановка проблеми. Становлення нової української школи, кардинальні перетворення в політиці, соціології та економіці потребують і нового переосмислення виховання зростаючого покоління. Перехід від авторитарно-дисциплінарної до гуманістичної моделі навчання і виховання, впровадження і утвердження нових національних і громадянських цінностей зумовлюють і нові вимоги до рівня кваліфікації і соціальної відповідальності класних керівників закладів загальної середньої освіти.

Класний керівник – це не тільки вихователь і педагог, що організує процес виховання та навчання учнів, це особистість яка перебуває в процесі постійного саморозвитку, самовдосконалення, професійного зростання [4, с. 8]. Як

свідчить опитування, про цю галузь своєї діяльності, молодий вчитель має нечітке уявлення. Значна кількість класних керівників вважає, що головне – любов та увага до дітей, залучення їх до різноманітних цікавих заходів. Здобувачі освіти педагогічних закладів відмічають високу підготовку до організації навчального процесу, але часто скаржаться на цілковите невміння вести виховну роботу в школі. Дослідження становлення майстерності навчання, для багатьох учителів, являється значно легшим процесом, ніж становлення майстерності класного керівника. Об'єктивна причина лежить в основі цього – самовиховання – більш ширше поняття, ніж навчання. Рівнем професійної майстерності визначається успіх діяльності класного керівника: знанням основних напрямів виховання, володінням технікою і технологією конструювання методичної системи виховних впливів, особистими якостями.

Актуальність даного дослідження. Суспільство загалом, як і сучасна школа, переживають складний період, під час якого відбувається рішучий поворот до особистості школяра. Нова українська школа поважає гідність та особистість кожного учня, його унікальну життєву мету, інтереси та запити, створює сприятливі умови для самореалізації та розвитку, його самовизначення. Однак не всі вчителі готові до цих змін та не завжди знають як саме треба діяти. Тому необхідно зазначити, що організація роботи класного керівника є найактуальнішою проблемою сучасної школи, що потребує прискіпливого вивчення та подальшого вирішення на кожному етапі.

Аналізуючи психолого-педагогічну літературу, можна дійти висновку про те, що над проблемою організації роботи класного керівника працювали провідні науковці. Роль діяльності класного керівника, педагога-вихователя вивчали В. Сухомлинський, А. Макаренко; роботу з батьками вихованців – І. Дружиніна, Р. Капралова, Н. Петров; основами індивідуального підходу до особистості школяра займалися С. Карпенчук, М. Красовицький, М. Сметанський; питання проблеми змісту, методів, форм організації виховної роботи досліджували М. Болдирев, В. Оржеховська, М. Рожков; основні вимоги до знань і вмінь класного керівника, проблеми професійної та психолого-педагогічної компетентності вчителів розглядали Ю. Алферова, Т. Браже, С. Бреус, В. Воронова, О. Дубасенюк, В. Кричевський, М. Лук'янова, А. Маркова, Є. Смірнова, В. Слатьонін, Л. Спирін, Г. Сухобська; питанням організації класного колективу, розвитку самоврядування приділяли увагу А. Макаренко, Г. Щукіна, М. Ярмаченко; зміст діяльності класного керівника сучасної школи, визначення його функцій, підходів до формування особистості, теоретично обґрунтовано у наукових дослідженнях І. Бех, О. Газман, Б. Кобзар, В. Киричук, В. Оржеховської, О. Пилипенко, А. Розберх, Г. Селевко.

Мета статті – визначити вплив роботи класного керівника закладу загальної середньої освіти на виховну діяльність та дослідити особливості його роботи в умовах нової української школи.

Виклад основного матеріалу. Згідно з «Положенням про класного керівника навчального закладу системи загальної середньої освіти» класний керівник – це педагогічний працівник, що здійснює навчально-виховну роботу в довіреному йому класі. Він найближчий і безпосередній вихователь і

наставник учнів. Класний керівник організовує і спрямовує виховний процес у класі, об'єднує виховні зусилля вчителів, батьків і громадськості, відповідає за «організацію і проведення позаурочної та культурно-масової роботи, сприяє взаємодії учасників навчально-виховного процесу в створенні належних умов для виконання завдань навчання і виховання, самореалізації та розвитку учнів (вихованців), їх соціального захисту» [10, с. 4]. З одного боку, термін «класний керівник» націлює педагога на керівництво колективом в цілому та особистістю окремо, тобто, на думку психологів, на позицію «зверху», а з іншого – взаємини вчителя з учнями значно різноманітніші: до їх різноманіття належать і співробітництво, і підтримка, і дружба [9, с. 63].

Практична робота закладів загальної середньої освіти свідчить про те, що класному керівнику відводиться чи не найголовніша роль у вихованні всебічно розвиненого учня, формуванні його особистості. Під час проведення аналізу діяльності класного керівника, ми дійшли висновку, що він здійснює комплексний підхід у виховній роботі з учнями. Найголовніша його роль – координація всіх впливів у класі, організація та стимулювання.

Класні керівники – викладачі, що повсякчас спілкуються з учнями, які за ними закріплені, не лише працюють за предметною системою, а й різнобічно на них впливають. Мається на увазі, що крім викладання певного предмета вони піклуються про об'єднання зусиль всіх викладачів, які працюють у цьому класі, координують їхні вимоги для поліпшення результатів навчальної та виховної діяльності учнів класу.

На сьогоднішній день учителі до ролі класного керівника ставляться зовсім не однозначно. Як зазначає А. Г. Дребеньова, частина педагогів особливо не замислюється над значенням і сутністю класного керівництва, а просто імітує виховну діяльність – формально виконують свій обов'язок: проводять батьківські збори, класні години, перевіряють щоденники [9; с. 5]. Зокрема це зумовлено різними чинниками, частіше – матеріальними. На їх думку, той обсяг роботи, що виконується, часті несподіванки і труднощі, постійна позакласна виховна робота, а також взаємодія з батьками, не може порівнятися з оплатою цієї праці. Таким чином педагоги поділяються на тих, які намагаються реально взаємодіяти з дітьми, але часто просто не знають як саме побудувати ці взаємини, та інших, що встановлюють певні правила та закони, які учні сумлінно виконують, проте жодної ініціативи не виявляють.

Тому дуже часто, педагог у своїй діяльності, стикається з проблемою пошуку і вибору оптимального стилю керівництва класною громадою. Тут треба зазначити, що неможливо надати конкретну перевагу одному зі стилів педагогічного керівництва.

На сьогоднішній день існує три аспекти практичної оцінки характеру якого-небудь конкретного стилю керівництва: авторитарність, демократичність, ліберальність.

Кожен з цих аспектів можна виділити в діях будь-якого класного керівника, якщо спостерігати за ним протягом досить тривалого часу.

Психологічне експериментальне дослідження стилів керівництва було вперше проведено в 1938 році німецьким психологом Куртом Левіним. Завдяки

цьому дослідженню було введено класифікацію стилів керівництва, що прийнято використовувати і в наші дні: авторитарний, демократичний, ліберальний.

Перш ніж перейти до аналізу впливу стилю керівництва, треба описати особливості спілкування класного керівника, якому притаманний той чи інший стиль керівництва.

Характерними для авторитарного стилю є: жорстке управління і всеосяжний контроль, зауваження одним учасникам і необґрунтовані похвали іншим, вказівки щодо способу виконання завдання.

У межах демократичного стилю оцінювалися факти, а не особистість. Головною особливістю демократичного стилю була активна участь групи в обговоренні ходу майбутньої роботи та її організації.

При ліберальному стилі було виконано найменше роботи, та й якість її залишала бажати кращого. Цьому посприяв той факт, що всі учасники групи знали, що ніякої відповідальності за неї не несуть, а сама робота нагадувала гру.

Кожен зі стилів, протестованих К. Левіним, мав свої недоліки. Оптимального стилю керівництва колективом, здатного забезпечити рішення завдань, що стоять перед ним, та нормальний соціально-психологічний клімат, немає. В різних конкретних ситуаціях ефективним може виявитись той чи інший стиль або їх гармонійне поєднання.

З чого можна прийти до висновку: класний керівник має володіти особливими навичками, вміннями та знаннями. Це означає, що ставлення до класного керівництва залежить насамперед від позиції самого учителя і його вміння взаємодіяти з дітьми. Зміст роботи класного керівника визначається широким, різноманітним і складним спектром виховної діяльності.

Можна безсумнівно стверджувати, що одним із вирішальних елементів виховного процесу є діяльність класного керівника. Вона є найважливішим механізмом організації індивідуального підходу до вихованців, провідною ланкою у виховній системі школи. Основне призначення класного керівництва – сприяння максимальному розвитку кожної дитини, збереженню її неповторності, унікальності, розкриттю її особистості та потенційних талантів, і створенню умов для розумового, фізичного і духовного вдосконалення.

Виходячи з вище зазначеного І. М. Рибальченко основними завданнями класного керівника вважає:

1) здійснення безпосереднього спостереження за індивідуальним розвитком дитини та створення оптимальних умов для формування її особистості, спрямованих на вільне й повне розкриття всіх здібностей учня та їхній розвиток спільно з сім'єю;

2) вивчення нахилів, інтересів, обдарувань дитини з метою вибору для неї певного виду діяльності, в якій вона може досягти успіху;

3) організація всіх видів індивідуальної, групової, колективної діяльності, що залучає учнів до суспільно-ціннісних відносин;

4) сприяння в дотриманні прав і свобод вихованців;

5) створення класного колективу як виховного середовища, що забезпечує соціалізацію кожної дитини;

б) організація взаємин та співпраці всіх виховних сил [6, с. 10].

Провідною метою класного керівника має бути бажання охопити усіх без винятку учнів різними формами виховання, з урахуванням рівня їхньої вихованості та особливостей. Як зазначає М. І. Болдирєв, головну увагу у шкільній практиці звертають на вдосконалення і виправлення недисциплінованих та неорганізованих, відсталих у навчанні учнів, всіх інших індивідуальним виховним впливом не охоплюють та розглядають їх як благополучних [6, с. 7]. З таким недоліком можна нерідко зустрітися і у сучасних школах. Проте слід пам'ятати, що виховання потребують усі школярі без винятку.

Під час розробки цілей і завдань виховання, класний керівник зобов'язаний враховувати сучасні особливості розвитку дітей, адже вони безсумнівно відрізняються від учнів минулого століття. Л. П. Омельченко виділяє наступні суттєві відмінності:

1) надзвичайна інформованість сучасних дітей в різних областях знань. Безсистемність, суперечливість інформації, перенасичення нею негативно впливає як на психічний, так і на фізичний стан школярів;

2) завдяки засобам масової інформації, сучасній літературі, соціуму теперішні школярі все частіше проголошують та пред'являють світу власне "Я". Це робить їх як більш незалежними, так і занадто самовпевненими та демонстративними;

3) значно погіршився стан фізичного здоров'я учнів. Це пов'язано з проблемами екології, радіоактивного зараження, шкільними перевантаженнями та сімейними негараздами. Заняття спортом замінили комп'ютерні ігри, телевізор, ігрові приставки тощо;

4) вихованці ростуть переважно в сім'ях з однією дитиною, батьки захоплені своєю професійною діяльністю, кар'єрним ростом, а тому не завжди проявляють довіру та терпіння до дорослих [3, с. 9].

Через це виникають труднощі, які можна охарактеризувати як нестандартні ситуації, невизначеності і новизни з високим рівнем складності. Це нерідко призводить до невизначеності у реалізації прийнятого рішення. У вчителя, особливо під час входження в професію, існує так звана «інформаційна недостатність». Все це призводить до необхідності нового педагогічного мислення, що значною мірою має виявлятися у інноваційній освітній діяльності.

Застосування інноваційних технологій, як свідчить реальна освітня практика, для педагогічного співтовариства не є процесом безболісним. У ньому спостерігається явища, що гальмують нову педагогічну орієнтацію, дії анти інноваційних бар'єрів, подолання яких виступає важливим професійним завданням.

Відбувається повільно і неефективно процес освоєння новітніх технологій. Шаблонне використання класними керівниками вироблених роками стандартних зразків діяльності і традиційних підходів формує звичку до роботи з ними і, у наслідок чого, майже не відбувається переосмислення особистих способів, зразків і методів інноваційної діяльності. Д. Вудс, відзначає, що

замість того щоб розробляти щось нове, значно охочіше викладачі використовують «готові рецепти». Проте, слід зазначити, тенденцію очевидності змін традиційних форм, зумовлену вимогами часу [7, с. 13].

Несприйняття інновацій в педагогіці зумовлено не лише індивідуальними особливостями того чи іншого учителя, а і соціально-психологічними властивостями педагогічного товариства. Найчастіше ці перешкоди виявляються у захисних висловлюваннях, що утримують стереотипи, які існують в педагогічному менталітеті відносно конкретних інновацій. І. Д. Бех вказує на деякі з них:

1) «Це у нас уже є». Наводиться приклад, справді подібний у деяких рисах до пропонуваного нововведення.

2) «Це у нас не вийде». Перераховується низка особливостей, об'єктивних умов, які роблять неможливим таке нововведення, причому всі вони не можуть бути відомі опоненту: якщо він «свій», то переважають докази зовнішнього порядку, якщо «чужий» – то акцент робиться на місцеву специфіку («у нас немає матеріальної бази»).

3) «Це не вирішує наших проблем» – поза прибічника радикальних рішень. Інноватор у цьому випадку набуває рис недостатньо сміливого і активного провідника справжнього прогресу.

4) «Це вимагає доопрацювання». У нововведенні виділяються його справжні недоліки, обмеження, недосконалі елементи, що завжди неминуче. Тим самим нововведення наділяється характеристикою «сирого», «непродуманого до кінця», а значить, хоча і потрібного, але не готового до застосування.

5) «Тут не все рівноцінне» – ставка на вилучення деяких деталей із будь-якого з наведених вище міркувань, від чого нововведення стає слабким за своїм інноваційним потенціалом або виявляється недоречним із тієї ж причини, оскільки відсутнього ефекту не передбачається.

6) «Є й інші пропозиції». Мається на увазі цілком реальна альтернатива цьому нововведенню, яка висувається іншими авторами, школами [2, с. 44].

Досліджуючи досвід виховання у США, І. П. Підласий, підкреслює, принципову відмінність зарубіжного досвіду від нашого. Так, за кордоном добре розуміють, що, навчально-виховний процес може піти за непередбачуваним сценарієм, незважаючи на всю старанність його планування. А ми звикли, що все має бути саме так, як намічено, і не знаємо що робити, коли виходить по-іншому [11, с. 345-346].

Як зазначає О. З. Загребельна, найважливішою та найскладнішою завжди була робота з батьками. Досвідчений і освічений класний керівник почне свою діяльність саме з цього. Так склалося, що переважна більшість батьків позбавлена громадської відповідальності за гідне виховання своїх дітей і не має належної психолого-педагогічної підготовки. Саме через це, класний керівник має виступати, з одного боку, організатором зростання педагогічної культури батьків, а з іншого з'єднувальною ланкою між школою та сім'єю. Лише завдяки досконалому вивченню кожної родини, родинних стосунків, мікроклімату та відносин, буде легше працювати з дітьми. Взяти батьків односторонньо у процесі

навчання та виховання, залучитися їхньою підтримкою – в умовах ментальності сьогодення це дуже складна задача [8, с. 224].

В сучасних умовах законодавство України чітко визначає межі відповідальності сім'ї за навчання і виховання дітей: створення належних умов для розвитку природних здібностей, отримання загальної освіти, зміцнення фізичного здоров'я та інше лежить на плечах батьків чи осіб, що їх замінюють, саме вони зобов'язані постійно дбати про своїх дітей.

Оскільки сім'я не є ізольованим мікросередовищем важливе місце тут належить закладам освіти, педагогам, класним керівникам, які завдяки фаховій освіті володіють необхідними психолого-педагогічними знаннями, професійними вміннями і навичками, виступають важливою складовою в педагогічному трикутнику «дитина – батьки – вчитель». Встановлення і підтримання даної співпраці має бути вибудовуване на рівноправному партнерстві, принципах взаємоповаги, довіри та відповідальності. Нажаль, останнім часом, доводиться спостерігати за певним звуженням цього аспекту діяльності закладу загальної середньої освіти і класного керівника, самоусунення класних керівників від роботи з родинами учнів. Все актуальнішим постає питання організації роботи в родині із різним типом сімейного неблагополуччя, формування педагогічної культури всіх дорослих членів сім'ї на новій методологічній основі із застосуванням інноваційних педагогічних технологій, робота з батьками дітей різних вікових груп.

Педагогічна діяльність вчителя має бути спрямована на усвідомлення батьками важливості відповідального батьківства, підвищення їх готовності до виховання дітей, формування у них відповідних практичних умінь і навичок, передачу всім дорослим членам родини певної правової, психолого-педагогічної, фізіолого-гігієнічної інформації.

Одним з найважливіших напрямків діяльності сучасного класного керівника є робота з батьками і родинами учнів. Водночас це і одна з «найвужчих» ланок у його практичній діяльності. Дуже важливим є не припускання формалізму у роботі з батьками керівників загальноосвітніх шкіл, забезпечення організації спільної діяльності сім'ї, школи, громадськості на відповідному рівні, оскільки від цього залежить не лише успіх у вихованні і навчанні школярів, а й підвищення престижу сучасних освітніх закладів, створення сприятливих умов для роботи педагогічних працівників.

Дуже вдало висвітлена ідея співробітництва у працях Ш. О. Амонашвілі: якщо сама дитина не може справитися з труднощами, і якщо їй потрібна допомога дорослого, і вчитель її пропонує, то в таких стосунках і народжується педагогіка співробітництва [5, с. 38]. Педагог підкреслював необхідність постійної участі педагога у освітньому процесі, щільну взаємодію з родиною дитини. Безліч вчених, що керують розвитком науки, видають багато рекомендацій, міркувань та порад про педагогічний процес. Однак у більшості своїй вони або не склалися як вихователі та викладачі, або взагалі не провели жодного уроку. «Це не сама наука відійшла від практики, а це вчені пішли із шкільного життя, забрали з собою науку, щоб у тиші кабінетів, де немає дитячого голосу, творити бездітну теорію» [5, с. 40]. Ідеальним є такий педагог,

що має постійну практику, який разом з дітьми та іншими вчителями переживає радощі та невдачі у навчанні. Саме такому класному керівнику повірять учні, батьки та вчителі.

Підводячи висновок, слід зазначити, що відмінність сучасної освітньої ситуації, полягає в тому, що нинішній час вимагає іншого визначення норм щодо тієї чи іншої сфери розвитку людини. Зараз всі орієнтовані на вищий рівень розвитку, який досить пластичний у своїх якісних станах і відповідає прагненням потенційно можливої самореалізації учня. Центром освітнього процесу є учень «як носій засвоєного досвіду попередніх поколінь, власник духовних і моральних цінностей, продукт своєї епохи, утворений своїми власними зусиллями та зусиллями школи за допомогою гуманної технології» [2, с. 141]. В процесі освіти особистість має піднятися до вищих форм відносин зі світом та іншими людьми, більш вільних і відповідальних

Висновки. Перебудова стосунків з учнями, навчання й виховання без примушування, вільний вибір, особистісний підхід, співробітництво педагогів, співпраця з сім'єю - головні ідеї сьогодення. А центральною позицією сучасного класного керівника має бути викорінювання з його методів примушування до навчання.

Перспективи подальших пошуків. Підводячи підсумок, необхідно зазначити, що організація роботи класного керівника у закладах загальної середньої освіти – це найактуальніша проблема сучасності, що потребує досконалого вивчення на кожному етапі та подальшого вирішення. У даній статті розглянуто лише деякі аспекти роботи класного керівника, акцентовано увагу на роботі з батьками та віддано перевагу нетрадиційним формам роботи в сучасній школі.

Література

1. Амонашвили Ш. А. Психологические основы педагогики сотрудничества: [книга для учителя]. К.: «Освіта», 1991. 111 с.
2. Бех І. Д. Готовність педагога до інноваційної діяльності. Теоретичні та методичні засади розвитку педагогічної освіти: педагогічна майстерність, творчість, технології : [зб. наук. праць] / [за заг. ред. Н. Г. Ничкало]. Харків: НТУ «ХПІ», 2007. 345 с.
3. Болдирев М. І. Класний керівник. К.: Рад. Школа, 2000. 252 с.
4. Гончарук Н. Т. Стилі управління: переваги та недоліки. Актуальні проблеми державного управління. – Д.: ДРІДУ УАДУ, 2002. 234 с.
5. Загребельна О. З досвіду організації роботи класного керівника сучасної школи. *Гуманізація навчально-виховного процесу*: [збірник наукових праць] / [за заг. ред. проф. В. І. Сипченка]. Слов'янськ: СДПУ, 2011. Вип. LV. Ч. III. С. 221–226.
6. Класному керівнику: створення й розвиток колективу класу / [уклад. А. Г. Дербеньова, А. В. Кунцевська]. Х.: Вид. група «Основа», 2011. 191 с.
7. Омельченко Л. П. Настільна книга класного керівника. Х.: Вид. група «Основа», 2009. 288 с.
8. Підласий І. П. Продуктивний педагог : [настільна книга вчителя (1-7 розділи)]. Х.: Вид. група «Основа», 2010. 360 с.

9. Положення про класного керівника навчального закладу системи загальної середньої освіти // *Інформаційний збірник МОН України*. 2000. № 22. С. 3–7.

10. Рибальченко І. М. Вас призначено класним керівником. Х.: Вид. група Наукова школа, 2007. 192 с.

11. Woods D. *Teacher Cognition in Language Teaching : beliefs, decision-making and classroom practice* (Cambridge Applied Linguistics series). Cambridge: Cambridge University Press, 1996. 324 p.

УДК 373.5.013.77

Нетреба М.М.,
Шаповалова В.А.

БУЛІНГ ЯК СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНА ПРОБЛЕМА У ЗАКЛАДАХ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ

Анотація. У статті аналізуються різноманітні сторони та прояви соціокультурного феномена «булінг» в підлітковому віці. Наведені та розглянуті дослідження в області вивчення шкільного насильства, що надає можливість цілеспрямовано та ефективно налаштувати профілактичну роботу в закладах освіти трансформувати прояви «булінгу» в конструктивні відносини.

Ключові слова: агресія, агресор, булінг, жертва, конфлікт, кібербулінг, моббінг, підлітки, профілактика булінгу, різновиди булінгу, словесний булінг, соціальне положення, фізичний булінг, заклад загальної середньої освіти

Постановка проблеми. Сучасний етап розвитку України характеризують глибинними перетвореннями, які відбиваються у всіх сферах функціонування суспільства, у тому числі освітньому. Помітно відчутний вплив випадає на майбутні покоління, тобто тинейджерів. Різноманітні проблеми, які властиві у підлітковому віці, перебувають у полі зору безлічі наук про розвиток людини і загалом суспільства, в ряду різноманітних проблем особливу увагу отримали проблеми агресії та насильства. У досить зміненої і усіченої формі представлені проблеми насильства в суспільній свідомості і ЗМІ. Суспільство вважає, що насильство проявляється рідкою мірою і обмежується окремими випадками, в яких беруть участь тільки соціально-неблагополучні тинейджери, діти в неповних або незаможних сім'ях, діти батьків які мають певну залежність. Однак це не так, насильство існує в будь-яких категоріях населення і шарах суспільства, незалежно від соціально-економічних, расових, культурних, демографічних аспектів.

Буллінг – таким новим терміном охрестили вікове явище, як дитяча жорстокість. На жаль, в новому столітті це явище набуло особливої актуальності. Проблема насильства в дитячих колективах серйозно турбує освітян різних країн світу.